

הר הבית

ליקוט מאמרי חז"ל ומקורות
על מיקום בית מקדשינו

ליקוט ע"י הרב מענדל רסקין

HAR HABAYIT

A Collection from the Sages & Commentaries
on the Site of the Holy Temple

Compiled by Rabbi Mendel Raskin

ליקוט:

הרב מנחם מענדל רסקין

תרגום:

צביה גרינבוים

עורך ראשי:

הרב שלמה נפרסטק

עורכים:

מוסי לעווענטאל ורעכיל קארף

עיצוב ועימוד:

הרב שניאור קורטס

פרויקט של משרד משיח באגף 302 של 'מרכז לעניני
חינוך' בראשות הרב משה קוטלרסקי (טוט אלץ)

ה ק ד מ ה

" . זהו דבר המתאים לעסוק בתורת הבית צורתו מוצאי ומובאי . . וכפרט בימי בין המצרים, כי על-ידי-זה מקיימים בזמן הגלות את המצוה של בניין בית המקדש, וזה גופה מחליש את הענין של חורבן (ואת הגלות בכלל) ומחליש את ימי בין המצרים."

(מתורגם: לק"יש חלק יח, ע' 419-420)

בשנת תשל"ו, בקש הרבי ש"למדו במהלך "שלישת השבועות" שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, עניני בית הבחירה - ענינים בתורה הנוגעים לבית המקדש. לתקנה זו יש כוח להפוך את זמן האבלות על חרבן בית המקדש לזמן של שמחה שמתמקד בבניה. אבל התקנה עוזרת לנו לא רק להיות בשמחה. כאשר אנחנו לומדים ומתעמקים בעניני בית הבחירה, אנחנו בונים את בית המקדש השלישי. זו לא גזמה בכלל, כפי שהרבי אומר:

"כלומר: לא זו בלבד שמאחר שאין לנו יכולים לבנות את בית המקדש בפועל, לכן אנחנו לומדים אודות צורתו בתור זכר ושייכות רוחנית לבניין המקדש, אלא שבעסק זה בלימוד יש מגדר מצוות בניין בית המקדש." (מתורגם: שם, ע' 415)

תקנה זו זוכה כיום לחיות חדשה, כתוצאה מכך שהרבי אמר שאנו נמצאים על סף הגאולה האמתית והשלמה. חלק מהשליחות המיוחדת של זמננו - בעמדתנו על סף הגאולה - הוא לחיות באופן שמתאים לחיים של זמן הגאולה. איננו צריכים לחכות עד שהגאולה תבוא על מנת לבנות את בית המקדש. אנו יכולים להתחיל את הבניה כבר עכשו, על ידי למוד עניני בית הבחירה והכנה לבניית בית המקדש.

חוברת זו נלקטה על ידי הרב מנחם מענדל רסקין, שליח הרבי בקוט ס. לוי, קנדה, במענה לתקנה של הרבי. השנה, לרגל "שלישת השבועות", הכינה מערכת טוט אלץ מהדורה חדשה במיוחד עבורכם.

הנושאים הכלולים בחוברת הזו מתמקדים בהר הבית - מקום המקדש. זהו רק נושא אחד שקשור לבית המקדש, אבל הוא יסודי מאוד, ונקודת התחלה מצוינת עבור כלנו - בוני המקדש בע"ה.

אנו ממליצים לכל אחד ללמוד עניני בית הבחירה - בית המקדש - מחוברת זו או ממקורות אחרים שמדברים על בית המקדש - מהנביא, מהמשנה או מהרמב"ם. וכפי שהרבי אומר: "שהלמוד הוא לא מצד התגברות רגש האבלות וההשתדלות לתקן החסרון דחרבן ביהמ"ק, אלא (גם לולי החרבן) מצד הכוסף וההשתוקקות להמעלה והשליחות דביהמ"ק השלישי . . שהלמוד הוא מתוך ידיעה והכרה בנדאות גמורה שאין זה "הלקתא למשיחא", כי אם, הלכה למעשה בפעל ברגע שלאח"ז" (ש"פ בלק, תנשא, ע' 691).

יהי רצון, שזוכה בקרוב ממש לבניית בית המקדש השלישי בגשמייתו, במהרה בימינו, אמן.

מערכת טוט אלץ

FOREWORD

It is appropriate to learn about the Beit Hamikdash in all its fine details, especially during the "Three Weeks." In this way, we can fulfill the mitzvah to build the Beit Hamikdash even in the times of galut. Doing so has the automatic effect of weakening the power of destruction [and galut in general] and the negative impact of the Three Weeks (free translation, Likkutei Sichot vol. 18, pp. 419-420).

In 5736, the Rebbe launched a campaign to learn topics in Torah that pertain to the *Beit Hamikdash*, the Holy Temple in Jerusalem, during the "Three Weeks" between 17 *Tammuz* and 9 *Menachem-Av*. This initiative has the ability to transform a traditionally negative period of mourning the loss of the *Beit Hamikdash* into an optimistic one, with its focus on building rather than destruction. But it goes way beyond that. When we delve into these topics, we are active in actually building the third *Beit Hamikdash* itself. This is not a hyperbolic statement, as the Rebbe states:

Learning about the structure and other details of the Beit Hamikdash does not merely serve as a spiritual, symbolic remembrance to it. Rather, delving into these topics is within the parameters [the geder] of actually building it (free translation; ibid, p. 415).

Today, this instruction gains even greater focus, considering the Rebbe's famous assertion that we are on the cusp of the final *geulah*. Part of the unique mission of our current times is living in a manner that conforms with the kind of life that we will experience with the actual coming of the Redemption. Thus, we don't have to wait for the *geulah* to fully occur to construct the *Beit Hamikdash*, we can begin the building right now, by delving into the topic, readying ourselves with its construction.

This booklet was compiled by Rabbi Menachem Mendel Raskin, *shliach* to Cote S. Luc, Canada in response to the Rebbe's initiative. This year, for the "Three Weeks", Tut Altz has produced a newly edited edition for your benefit.

The topics covered in this compilation focus exclusively on the site of the *Beit Hamikdash*, the Temple Mount. While this is but one aspect of the *Beit Hamikdash*, it is a very basic one, and an excellent starting point for us all, its aspiring architects.

We encourage you to engage in learning about the *Beit Hamikdash*, whether in this booklet or in various sources in the *Navi*, *Mishnah*, and *Rambam*. As the Rebbe says, "Not in a manner of mourning, attempting to fill the void left from the past, but in a manner of great excitement for what is to come in the future... not as *hilchasa l'meshicha*—future applicability, but as *halacha l'ma'ase*—current applicability" (*Parshat Balak*, 5751, p. 691).

As a result, may we merit the physical building of the third *Beit Hamikdash*, speedily in our day.

COMPILER

RABBI MENDEL RASKIN

ENGLISH TRANSLATOR

TZIVI GREENBAUM

GENERAL EDITOR

RABBI SHLOMIE NAPARSTEK

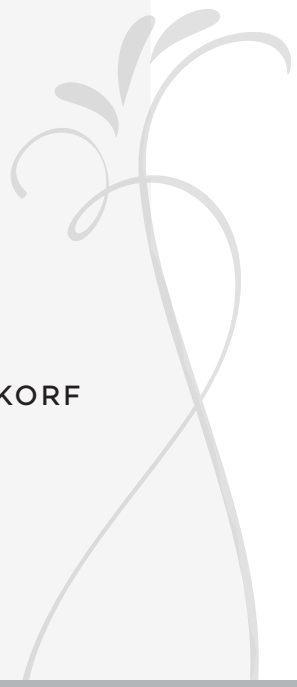
COORDINATORS

MUSSIE LOEWENTHAL & RECHYL KORF

DESIGN & LAYOUT

RABBI SHNEOR CORTEZ

*A Project of the Moshiach Office at
Merkos 302 (Tut Altz)*

Table of Contents

תוכן ענינים

FOREWORD הקדמה	3
INTRODUCTION מבוא	7
A HISTORY OF HAR HABAYIT היסטוריה של המקום	15
NAMES OF HAR HABAYIT שמותיו של המקום	23
HOLINESS OF HAR HABAYIT קדושת המקום	34
ETERNITY OF HAR HABAYIT נצחיות המקום	38
THE HOLY OF HOLIES IN THE TIMES OF MOSHIACH קודש הקדשים בימות המשיח	48

Introduction

מבוא

Har Habayit was created before the world (*Pesachim 54a*).

מקום זה נברא לפני בריאת העולם (פסחים נד, א).

Har Habayit includes the entire world inside it (R. Moshe Alshich, *Parshat Vayeitzei; Torat Ha'olah by Rama, Chapter 1*).

מקום זה כולל כל העולם כולו בתוכו (אלשיך ויצא; תורת העולה להרמ"א פרק ראשון).

Har Habayit joins the upper and lower worlds. It is the place of "a ladder [the *Beit Hamikdash*] set on earth and its top reaching the heavens" (R. Moshe Alshich, *ibid*).

מקום זה מחבר עולמות עליונים ותחתונים (אלשיך ויצא) "סולם (ביהמ"ק) מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה" (ויצא כ"ח).

Har Habayit is the place that draws down a flow of divine energy [*shefa*] into the world (*ibid*).

Har Habayit atones for the sins of *B'nei Yisrael* (*Menachot 53b, Zohar 2:152*) which is why it is called “*Levanon*” (*Devarim 3:25; Yirmiyahu 22; Yeshayahu 10*), for it “whitens” [*malbin*] the sins of *B'nei Yisrael*, as it says (*Yeshayahu 1:18*), “If your sins are like scarlet, they will be whitened like snow” (*Sifrei on Va'etchanan*).

From the *Kodesh Hakedashim* comes sustenance for the whole world (*Zohar 3:161, 1:24*). Even while in ruins, the whole world is sustained by it (*Zohar 2:127*).

Similar to the heart, through which all the organs in the body receive life, so too *Har Habayit* gives existence to the entire world (*Gevurot Hashem by R. Yehuda Loew, Chapter 71*).

מקום הורדת שפע העליון
לארץ (אלשיך ויצא).

מקום שמכפר על
עונותיהם של ישראל
(מנחות נ"ג, זח"ב קנ"ב) ולכן
נקרא שמו לבנון (ואתחנן
ג' כ"ה, ירמ' כ"ב, ישעי' י'
שמלבין עונותיהם של
ישראל, שנא' אם יהיו
חטאיכם כשנים כשלג
ילבינו (ספרי ואתחנן שם).

מקודש הקדשים יוצא
פרנסה לכל העולם (זוהר
ד"ג קס"א, ד"א כ"ד) ואפי'
בחורבנו ניזון כל העולם
ממנו (זוהר ד"ב קכ"ז).

דומה ללב, שעל ידו
מקבלים כל האברים
חיותן, וכן הוא נותן קיום
לכל העולם (מהר"ל, גבורות
ה' פע"א).

The *Beit Hamikdash* affects the entire world—light emanates from it to the whole world (*Rashi on Menachot 86b, in manuscript*). In general, Hashem dispensed His kindness upon the world from the *Beit Hamikdash*. As long as the service in the *Beit Hamikdash* lasts, the world and its inhabitants are blessed, and the rain falls at the right time (*Avot D'Rabbi Natan 4:14*). If the nations of the world only knew how good the *Mikdash* is for them, they would surround it with fortifications to preserve it (*Bamidbar Rabba 1:3; Vayikra Rabba 1:11; Kohelet Rabba 2:3[5]*). Note that 70 bulls were offered on *Sukkot* corresponding to the 70 nations. It is written (*Sukkah 55b*), “Woe to the nations of the world that lost out and don’t know what they lost, for when the *Beit Hamikdash* existed, the *Mizbe’ach* would atone for them, and now who atones for them?” (*Torat Menachem 1988, section 4, pp. 56-7*).

בית המקדש פועל בכל העולם כולו—ממנו אורה יוצאה לכל העולם (רש"י (כת"י) מנחות פ"ו ב.). ובכלל מהבית המקדש השפיע הקב"ה כל חסדיו להעולם. כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת בעולם מתברך העולם על יושביו וגשמין יורדין בזמנן כו' (אדר"י פ"ד י"ד). ואילו היו אומות העולם יודעים מה הי' המקדש יפה להם קסטרויות היו מקיפים אותו כדי לשמרו כו' (במדבר רבה פ"א ג', וראה גם ויקרא רבה פ"א י"א, קהלת רבה פ"ב ג' (ה)). ולהעיר מהקרבת שבעים פרים (בחג הסוכות) כנגד שבעים אומות, ואוי להם לאומות העולם שאבדו ואין יודעין מה שאבדו, בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן (סוכה נ"ה ב) (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע 56-57).

[Yaakov Avinu said about *Har Habayit*.] “And this is the gate of Heaven” (*Bereishit* 28:17). The *Beit Hamikdash* is the gate for the ascent of prayers and sacrifices to Heaven (*Ramban on Vayeitzei* 28:17).

The prayers of the Jewish people must be directed towards Eretz Yisrael and towards the *Beit Hamikdash* and the *Kodesh Hakedashim*, as it states, “And they prayed towards this place” (*Melachim I*, 8:35). We find that all Jews direct their hearts towards one place. Regarding this, the sages explain the verse, “Your neck is built like the tower of David, built with turrets [*talpiyot*]” as referring to a mound [*tel*] towards which all mouths [*piyot*] turn (*Brachot* 30a). Therefore, we pray towards the east (*Shulchan Aruch Admur Hazaken, Hilchot Tefilah* 94:1-2).

The holiest place in the world, the *Kodesh Hakedashim*, is found on *Har Habayit* (*Mishnayot Keilim* 1:9). No one entered there except the *Kohen Gadol* during the Yom Kippur service (*Rambam Hilchot Beit Habechira* 22).

וזה שער השמים (ויצא כ"ה י"ז) בית המקדש הוא שער לעליות התפלות והקרבנות לשמים (רמב"ן ויצא שם).

ולכן תפלות עם ישראל צ"ל מכוונות כנגד ארץ ישראל, וגם כנגד ירושלים, וכנגד המקדש, וכנגד קודש הקדשים, שנא' (מלכים א' ב') "והתפללו אל המקום הזה" נמצאו כל ישראל מכוונים את לבן אל מקום אחד, וע"ז דרשו חכמים כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו (ברכות ל' א') ולכן מתפללים לצד מזרח (שו"ע אדה"ז הל' תפלה צ"ד א-ב).

בהר הבית נמצא המקום הכי קדוש מכל העולם "קודש הקדשים" (כלים פ"א מ"ט) שאין נכנס לשם אלא כה"ג ביום הכיפורים בשעת העבודה (רמב"ם הל' בית הבחירה הכ"ב).

The holiness of *Har Habayit* comes as a result of the fact that Hashem chose the place (see the extensive elaboration of this in *Likkutei Sichot*, Section 18, p. 140 onwards), as it written twice in *Parshat Re'eh* (14:5, 11) “The place that Hashem will choose.”

Har Habayit is the throne of the King, the throne of Hashem. There is a wonderful *Midrash* about this: There is a parable of a king who had a son whom he made in charge of all his belongings, yet the son told the father, “If you don’t give me your throne, how will everyone know that you favor me? When you give me your throne, everyone will give me praise.” So did Hashem give Avraham the world, as it states (*Bereishit* 18:17), “And Hashem said, shall I conceal from Avraham?” Since He gave him everything, Avraham said, “If you don’t give me the *Beit Hamikdash*, 500 by 500 *amot*, you have not given me anything.” So Hashem gave it to him (*Shemot Rabba* 15:8; see *Yefeh To'ar*).

הקדושה במקום הזה באה כתוצאה מזה שהקב"ה בחר במקום הזה (עיין אריכות נפלאה בזה בלקו"ש ח"ט ע' 140 ואילך) כמ"ש פעמיים בפ' ראה (י"ד ה', י"א) "המקום אשר יבחר ה'" וגו'.

המקום הזה הוא כסא המלך, כסא של הקב"ה, וע"ז ישנו מדרש נפלא (שמו"ר פט"ו ח) "משל למלך שהי' לו בן, והשליטו על כל נכסיו, ואמר הבן לאביו אם אין אתה נותן לי הכסא שלך, היאך הכל יודעים שאתה מתבבני, אלא כשתתן לי מקום הכסא שלך הכל נותנין לי קילוס, כך נתן האלוקים לאברהם העולם, שנאמר (בראשית י"ח, י"ז) וה' אמר המכסה אני מאברהם, כיון שנתן לו הכל אמר לו אם אין אתה נותן לי ביהמ"ק ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום, ונתן לו הקב"ה עכ"ל המדרש (ועי' יפה תואר שם).

Har Habayit, which is *Har Hamoriah*, measured 500 by 500 *amot* (*Rambam Hilchot Beit Habechira*, 5:1; *Mishnayot Middot* 2:1). Know that its measurement corresponded to that of the world, therefore it was 500 by 500 *amot* corresponding to the length and breadth of the world, which are each a distance of a 500-year walk (*Torat Ha'olah of Rama*, Ch. 1).

Har Habayit is eternal in the present, and the destruction does not affect it, as explained further below.

Har Habayit is eternal in the future, when the third *Beit Hamikdash* will be built.

Deep in the *Kodesh Hakedashim* [in the language of *Rambam* in *Hilchot Beit Habechira* 4:1 "in deep and twisting tunnels"], are found the *Aron* and two *Luchot Habrit* until this day.

הר הבית והוא הר המורי,
הי חמש מאות אמה על
חמש מאות אמה, (רמב"ם
הל' בית הבחירה פ"ה ה"א,
משניות מדות פ"ב מ"א) ודע
שהוא שקול נגד העולם,
ולכן היי ת"ק על ת"ק נגד
העולם בכללן שהוא מהלך
ת"ק שנה לארכו ולרחבו,
דהיינו ת"ק על ת"ק (תורת
העולה להרמ"א פרק ראשון).

המקום הנצחי שלא שייך
בו חורבן בהווה, כדלקמן.

המקום הנצחי בעתיד שבו
יבנה הבית השלישי.

המקום בו נמצא עמוק
בקודש הקדשים (לשון
הרמב"ם הל' בית הבחירה
פ"ד ה"א "במטמוניות עמוקות
עקלקלות") הארון ושני
לוחות הברית עד היום הזה
(רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ד
ה"א).

On *Har Habayit* is the Foundation Stone [*Even Hashetiya*] from which the world was founded (*Yoma 54b*), and the world stands upon it. It is in the *Kodesh Hakedashim*, which is the navel [*center*] of the world (*Zohar Chadash Bereishit 9*).

Har Habayit binds and unites the Jewish nation with a deep and eternal bond, in the past, present, and future.

Before the final Redemption, the earth 45 *mil* around the *Mikdash* will shake (*Zohar 3:212*).

From the day that the world was created, there was no joy before Hashem like that of the moment that the *Beit Hamikdash* was built (*Zohar 2:143*).

“Go out and see, daughters of *Tzion*... and on the day of the rejoicing of his heart”—this refers to the building of the *Beit Hamikdash*, may it be rebuilt speedily in our days (*Mishnayot Ta'anit 4:1*).

במקום הזה נמצא אבן השתיי, שממנה הושתת העולם, (יזמא נ"ד ב') ועליה העולם עומד, והוא קודש הקדשים, והוא טבורו של עולם (זוהר חדש בראשית ט').

המקום שמקשר ומאחד את עם ישראל בקשר עמוק ונצחי, בעבר הווה ועתיד.

טרם הגאולה יודעוץ הארץ סביב מקום המקדש מ"ה מיל (זוהר ד"ג רי"ב).

מיום שנברא העולם לא היי שמחה לפני הקב"ה כאותה שעה שנבנה ביהמ"ק (זוהר ד"ב קמ"ג).

צאינה וראינה בנות ציון □ וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו (תענית פ"ד משנה א').

In our times, we can see with our own eyes how the entire world is impassioned about the topic of *Har Habayit* with a raging debate about to whom this place belongs.

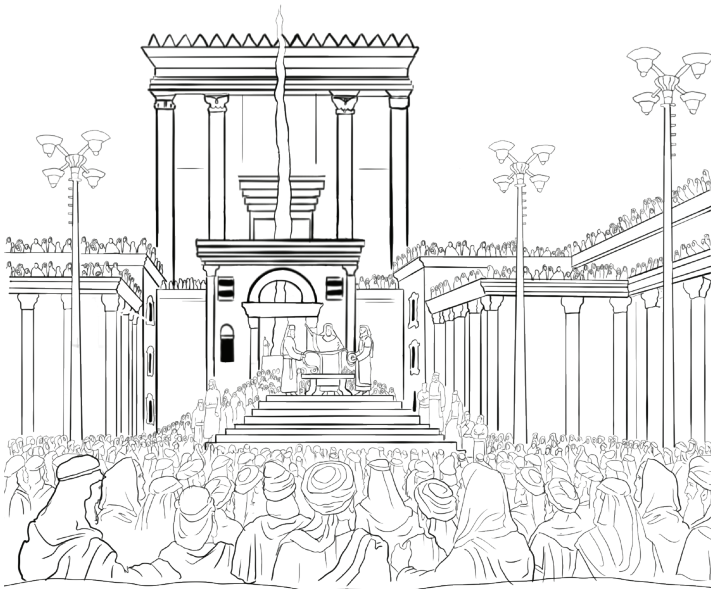
After this introduction about the wondrous place *Har Habayit*, we will divide the topic into five sections:

1. The history of *Har Habayit*.
2. The names of *Har Habayit*.
3. The holiness of *Har Habayit*.
4. The eternity of *Har Habayit*.
5. The Holy of Holies in the days of *Moshiach*.

בימינו אלה הנה בעיני
בשר כפשוטו כל העולם
גועש ורועש בנושא הר
הבית בו נטוש וויכוח סוער
למי שייך המקום הזה.

לאחר ההקדמה בנושא
המקום הנפלא הר הבית
נחלק הנושא הזה לחמשה
מדורים:

1. היסטורי של המקום.
2. שמותיו של המקום.
3. קדושת המקום.
4. נצחיות המקום.
5. קודש הקדשים בימות
המשיח.

History of Har Habayit

היסטורי של המקום

The first man, Adam, was created from the earth of *Har Habayit*, and there he brought up a *korban*.

בו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא.

Kayin and Hevel sacrificed on a *mizbe'ach* on *Har Habayit*.

קין והבל הקריבו שם מזבח.

Noach build a *mizbe'ach* on *Har Habayit* when he exited the *teivah* [and as a result of this *korban*, Hashem decided to never again bring a flood on the earth] (*Bereishit* 8:21).

נח בנה מזבח כשיצא מן התיבה (וכתוצאה מקרבן זה החליט ה' לא להביא יותר מבול) (נח ח' כ"א).

On *Har Habayit*, the *Akeidat Yitzchak* took place.

בו התרחש עקידת יצחק.

David and Shlomo built a *mizbe'ach* here (Rambam *Hilchot Beit Habechira* 2:2; and his source *Perkei D'Rabbi Eliezer*, Chapter 31).

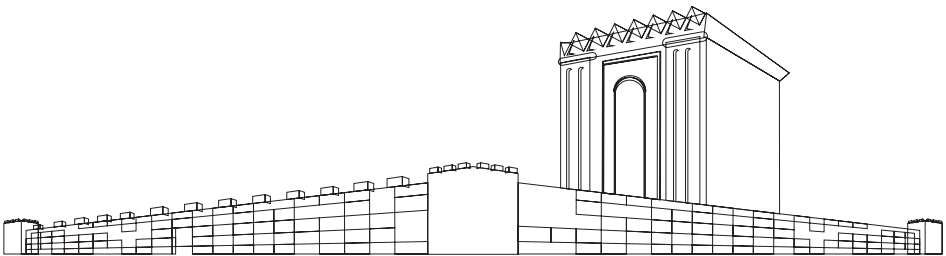
When Adam was banished from *Gan Eden*, he settled on *Har Hamoriah*, since the entrance to *Gan Eden* is adjacent to *Har Hamoriah* (*Midrash Socher Tov on Tehillim* 92).

Yaakov's dream [which was not like a regular human's dream, but a complete prophecy] (*Rabbeinu Bachaye on Parshat Vayeitzei* 28:12), was on *Har Habayit*—"And behold a ladder stationed on the ground and its head reaches the heavens" (*Bereishit* 28:12). Just as a ladder connects the high with the low, so too the *Mikdash* is like a ladder because it exists on the ground, but its head and inner matter reaches to the heavens and connects worlds (*Alshich Vayeitzei* 28:12).

דוד ושלמה בנו מזבח.
(רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ב
ה"ב, ומקורו פדרי"א פל"א).

כשאדם הראשון גורש
מג"ע ישב לו בהר המורי,
ששערי ג"ע סמוכין להר
המורי (מדרש שוחר טוב -
תהילים צב).

חלום יעקב (שאיננו כחלומות
בני אדם □ אלא חלום של נבואה
גמורה (רבינו בחיי פ' ויצא כ"ח
י"ב)), ה"י במקום הזה,
והנה סולם מוצב ארצה
וראשו מגיע השמימה"
(ויצא כ"ח, י"ב) כמו הסולם
שמחבר מקום הגבוה עם
הנמוך, כן המקדש הוא
כסולם שעם היותו מוצב
ארצה הנה ראשו ואיכותו
מגיע השמימה ומחבר
העולמות (אלישך ויצא שם).

Not only did Yaakov see the general *Beit Hamikdash*, but he also saw the End of Days—the third *Beit Hamikdash*. He said, “How great is this place, this is none other than the House of Hashem” (*Bereishit 28:17*). Yaakov saw that the location he was in was very great, and it wasn’t fitting to be called a mountain, which is a place without construction. This is what he meant: “How great is this place. It is not fitting to be called a ‘mountain’ [which expresses the destruction of the *Beit Hamikdash*] but none other than the House of Hashem,” for eternity, corresponding to the third *Beit Hamikdash*, about which it was stated (*Chaggai 2:9*), “The glory of this later house will be greater than the first.” About the third *Beit Hamikdash*, it is stated: “The *Mikdash*, Hashem, which Your hands established” (*Shemot 15:17*), but the first two Houses were built through the hands of man and therefore did not last (*Zohar; Tzror Hamor on Parshat Vayeitzei*).

לא זו בלבד שיעקב ראה את ביהמ"ק בכלל, אלא הוא גם ראה את אחרית הימים - בית השלישי, "מה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלוקים" (ויצא כ"ח י"ז) יעקב רואה שהמקום הזה נורא מאוד ואין ראוי להקרא הר שהוא מקום חרב, וזהו מה נורא המקום הזה, ואין ראוי שייקרא שמו הר (שזה מראה על חורבן הבית), אלא בית אלוקים, וזהו "אין זה" הר "כי אם בית אלוקים" לעולם שזהו כנגד בית השלישי, אשר עליה נאמר (חגי ב ט) גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, וע"ז אמר מקדש ה' כוננו ידיך (שמות ט"ו י"ז) אבל שני הבתים הראשונים היו בידי אדם ולכן לא הי' להם קיום (כמו שכתוב בזהר) (צרור המור ויצא שם).

“The king said to Aravnah, “No, I will buy them from you at the price, and I will not offer to Hashem sacrifices that I received for free. And David bought the threshing floor...”
(Shmuel II 24:24).

King David did not want to obtain the site of the *Beit Hamikdash* as a present from Aravnah the *Yevusi*, but rather at full cost, and he wanted all *B'nei Yisrael* to have a portion in this holy place (*Minchat Chinuch, Mitzvah 284, 6*).

When David bought the threshing floor from Aravnah the *Yevusi*, he collected the gold from all the *Shevatim* (see *Rashi on Melachim I 12:14*).

ויאמר המלך אל ארונה לא כי קנה אקנה מאותך במחיר ולא אעלה לה' עולת חנם, ויקן דוד את הגרן וגו' (שמואל ב' כ"ד-כ"ד).

דוד המלך לא רצה ליקח את מקום בית המקדש במתנה מארונה היבوسی, אלא בכסף מלא, ורצה שיהי' חלק לכל ישראל במקום המקודש הזה (מנחת חינוך מצוה רפ"ד אות ו').

כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים (ראה י"ב י"ד רש"י).

There is a frightful story in Shmuel II (*Chapter 24*) about an awful plague that killed 70,000 people (*Midrash Shmuel 30*). Gad *Hanavi* gave over an instruction to David to build the *mizbe'ach* on Aravnah's threshing floor. David ran to Aravnah the *Yevusi* to buy the land from him. It was specifically the purchase of the place of the *Mikdash*, and building the *mizbe'ach* on it, that stopped this terrible plague. It is written, "And David built there an altar to Hashem and sacrificed burnt offerings and offerings of well-being. Hashem responded to the plea for the land, and the plague against Israel was checked."

A lesson on the topic "to cry out to Hashem about the building of the *Beit Hamikdash*":

סיפור נורא בשמואל ב' (כ"ד ט"ו), שקרה מגיפה נוראה בעם ישראל, שנפלו 70 אלף איש, (מדרש שמואל ל) גד הנביא נותן הוראה לדוד לבנות המזבח בגורן ארונה, דוד המלך רץ אצל ארונה היבوسی לקנות ממנו השטח, ודוקא קניית מקום המקדש ובניית המזבח עליו, עצרה את המגיפה הנוראה, וכמו שכתוב "ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויעתר ה' לארץ ותעצר המגיפה מעל ישראל (שמואל ב' כ"ד כ"ה).

מוסר השכל בנושא
"לזעוק לה' על בניית בית
המקדש":

Radak says: We must learn a lesson from this matter. In that generation, the *Beit Hamikdash* was not built, nor was it destroyed, and nonetheless the people were punished because they did not demand it. We, who had a *Beit Hamikdash* that was destroyed, must [demand its rebuilding] even more so. This is the reason the elders and prophets set for *B'nei Yisrael* to pray three times a day for the *Shechina* and *Malchut* to return to *Tzion*, and for the *Avoda* to return to *Yerushalayim*. They instituted *Boneh Yerushalayim*—He builds *Yerushalayim* as a *bracha* on its own in *Tefillah* and *Birkat Hamazon*. (Radak, *Shmuel II*, 24)

אומר הרד"ק: עלינו ללמוד מוסר מן הענין הזה, שהרי בני אותו הדור לא נבנה ביהמ"ק בימיהם, ולא חרב בימיהם, ומכל מקום נענשו על שלא תבעו אותו, אנו שהיי בימינו ביהמ"ק וחרב על אחת כמה וכמה, ומן הטעם הזה התקינו זקנים ונביאים לקבוע בפיהם של ישראל להיות מתפללים ג' פעמים בכל יום, השב שכינתך ומלכותך לציון, וסדר עבודתך לירושלים, ותקנו בונה ירושלים ברכה בפני עצמה בתפלה ובברכת המזון.

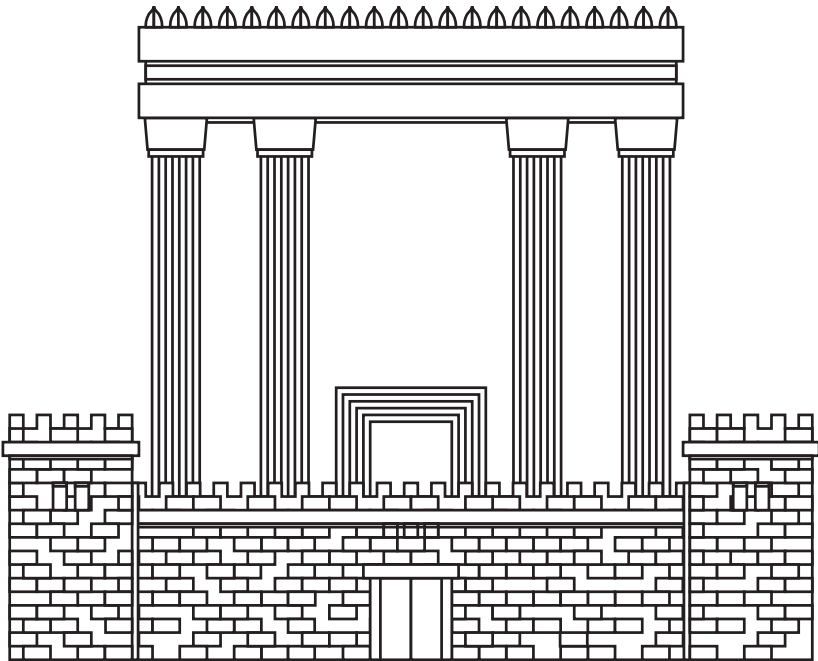
Also, the Ramban (*Bamidbar* 16:21) writes on this issue: The Aron was traveling from tent to tent like a stranger in the land, and none of the *Shevatim* awaken[ed] to say “let us ask Hashem for us to build a house for His Name.” The text of the *Navi* hints to this by saying: “From the day that I brought the people of Israel out of Egypt, to this day, I have not dwelt in a house, but have moved about... Why have you not built Me a house of cedar?” (*Shmuel II* 7:16). The text lays the blame [on *B'nei Yisrael*] that “the *Shechina* is moving from tent to tent.” Even though David asked to establish a *Mikdash* but was not allowed to, it was the obligation of the nation to ask for it, and if they would have asked, it would have been established, because then it would have been considered that *B'nei Yisrael* were the builders (see Ramban in depth).

גם הרמב"ן (במדבר קרח ט"ז כ"א) מטעים את הנושא, שהי הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ, ואין השבטים מתעוררים לאמר, נדרש את ה' ונבנה הבית לשמו, והכתוב ירמוז כל זה שנאמר (שמואל ב' ד' ט"ז) "כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהי מתהלך □ למה לא בניתם לי בית ארזים", הרי יאשים הכתוב, כי השכינה מתהלכת מאהל אל אהל וכו', ואף דוד עצמו ביקש להקימו ולא ניתן לו, היתה חובת העם לדרוש הקמתו, ואילו דרשו הם הוא הי מוקם, כי אז זה נחשב שישראל הם היו הבונים, וכו' (עיין שם).

There are three places that the nations of the world are not able to contrive to say *B'nei Yisrael* stole, and they are the following: *Me'arat Hamachpela*, the *Beit Hamikdash* and *Kever Yosef*. It is written regarding the *Beit Hamikdash*, "So David paid Arvonah for the site 600 *shekels*' worth of gold" (*Divrei Hayamim I 1:21*), and it is said, "And David bought the threshing floor..." (*Shmuel II 24*). (*Midrash Rabbah on Bereishit 22:14*)

שלושה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולין הן בידכם, ואלו הן, מערת המכפלה, ובית המקדש, וקבורתו של יוסף □ בית המקדש דכתיב (דה"י א' כ"א) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב וגו', וכתיב (שמואל ב' כ"ד) ויקן דוד את הגורן וגו' (מדרש רבה בראשית פ"ט ט').

Names of Har Habayit

שמותיו של המקום

Everyone called it a mountain. Avraham called it a mountain: "That it should be said, on the mountain of Hashem he will be seen" (*Bereishit* 22). Moshe called it a mountain: "This good mountain, and the *Levanon*" (*Devarim* 3). David called it a mountain: "Who will go up on the mountain of Hashem?" (*Tehillim* 24). Yeshayahu called it a mountain; "The mountain of Hashem's house will be established" (*Yeshayahu* 2). The nations called it a mountain: "Many nations went and said, 'let us go and ascent to the mountain of Hashem'" (*Yeshayahu* 2).

הכל קראו אותו "הר", אברהם קראו הר, "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (בראשית כ"ב), משה קראו הר, "ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג'), דוד קראו הר, "מי יעלה בהר ה'" (תהילים כ"ד), ישעי' קראו הר, "נכון יהי הר בית ה'" (ישעי' ב'), גוים קראו אותו הר, "והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה להר ה'" (שם).

1. Har Hamoriah

When Shlomo built the *Beit Hamikdash*, its location is named *Har Hamoriah*, as is written: “And Shlomo began to build the House of Hashem in Yerushalayim, on *Har Hamoriah*...” (*Divrei Hayamim II 3:1*).

The location of *Akeidat Yitzchok* is named *Har Hamoriah*: “And go for yourself to the land of *Moriah* and bring up a burnt offering there” (*Bereishit 22:2*).

There is a discussion (*Ta’anit 16a*): What is *Har Hamoriah*? Rabbi Levi bar Chama and Rabbi Chanina diverged. One said a mountain from which teachings [*hora’ah*] emerged for *B’nei Yisrael*. [*Rashi*: “Torah will emerge from *Tzion*” refers to the chamber of hewn stone on *Har Habayit* in which stood prophets who rebuked *Yisrael*.] One said, a mountain from which awe [*morah*] emerged for the idol worshippers. [*Rashi*: For they hear of the greatness of *Yisrael* and *Yerushalayim* and are in fear of it.]

1. הר המורי

”ויהל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי” וגו' (דה"ב ג' א').

עקידת יצחק “ולך לך אל ארץ המורי והעלהו שם לעולה” (וירא כ"ב ב).

מאי הר המורי? פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר, הר שיצא ממנו הוראה לישראל, (תורה לישראל, כי מציון תצא תורה, לשכת הגזית שבה עמדו נביאים המוכיחים לישראל-רש"י) וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעכו"ם (ששומעין גדלות ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם) (תענית ט"ז א').

Onkelos translated *Har Hamoriah* as named for the *ketoret* which contained *mor nerd* and other spices (*Rashi on Parshat Vayeira*). It is connected to the *passuk*, "I will go for myself to *Har Mor*" (*Shir Hashirim 4:6*).

2. *Har Hashem Yireh*—The Mountain Hashem will see

During *Akeidat Yitzchak*, Avraham Avinu called the location "Hashem will see," of which it will be said: On this day in the mountain, Hashem shall appear. "Hashem will see" means that Hashem will choose and select this place for Himself to rest His *Shechina*, for it will be said in the future that on the mountain, Hashem will appear to His nation (*Rashi on Bereishit 22:2*).

Since *Har Habayit* was called "Yireh" by Avraham and "Shalem" by Shem, the son of Noach, Hashem called the city "Yerushalayim" (*Bereishit Rabba 56:10*), which is a compound of the names given by the two great *tzaddikim* (*Rabbeinu Bachaye*).

ואונקלוס תרגמו על שם הקטורת שיש בו מור נרד ושאר בשמים (רש"י וירא שם) והוא מלשון אלך לי אל הר המור (שה"ש ד' ו').

2. הר ה' יראה

על הר זה אמר אברהם אבינו בזמן עקידת יצחק "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" ה' יראה (ה' יבחר ויראה לו המקום הזה להשרות בו שכנתו) אשר יאמר היום (הימים העתידין) בהר ה' יראה (בהר ה' יראה הקב"ה לעמו) (רש"י).

מפני שהמקום הזה נקרא ע"י אברהם "יראה" ועל ידי שם בן נח נקרא "שלם" לכך קראו הקב"ה "ירושלים" (ב"ר פנ"ו י'), הוא שם מחובר משני צדיקי עולם (רבינו בח"י).

We learn that Avraham saw the *Beit Hamikdash* built, and destroyed, and built. Therefore he named its location "Hashem will see"—when it was built; "of which it will be said, etc."—when it was destroyed; "Hashem shall appear"—when it is built and exalted in the future (*Sifri Devarim*, 352).

מלמד שראה אברהם את
ביהמ"ק בנוי, וחרב, ובנוי,
ויקרא אברהם שם המקום
ההוא ה' יראה - הרי בנוי,
אשר יאמר היום בהר ה' -
הרי חרב, ה' יראה - הרי
בנוי ומשוכלל לעתיד לבא
(ספרי דברים ס"י שני"ב).

3. Har Hashem—Mountain of Hashem

3. הר ה'

In *Tehillim* (24:3), David *Hamelech* says, "Who will go up on the mountain of Hashem?" He was of the threshing floor of Arvonah [*which he had purchased*] on *Har Hamoriah* (*Ibn Ezra*).

דוד המלך בתהילים "מי
יעלה בהר ה'", (כ"ד ג')—זה
הר המזור, וזה המזמור
חברו דוד אחר דבר גורן
ארונה היבוסי (אבן עזרא).

4. Har Habayit—Mountain of the House

4. הר הבית

Har Habayit is the mountain on which the *Beit Hamikdash* was built. It was named so for it is written: "The mountain of Hashem's house shall be established on the top of the mountains" (*Yeshayahu* 2:2). It is also written: "The mountain of the house as the high places of a forest" (*Yirmiyahu* 26:18; *Micha* 3:12).

5. The House of the G-d of Yaakov

This name (*is derived from Yeshayahu* 2:3 *and*) refers to the days of Moshiach.

"The original thought is the final deed," for it is a sign for the last *Beit Hamikdash* (*Maharsha on Pesachim* 54a).

There is a wonderful prophecy from *Yeshayahu Hanavi* (2:2-4):

הוא ההר שעליו הבית בנוי, נקרא כך על שם הכתוב "נכון יהי הר בית ה' בראש ההרים" (ישעי' ב', וכן כתוב "והר הבית לדמות יער (ירמ' כ"ו י"ח, מיכה ג' י"ב).

5. בית אלוקי יעקב

(ישעי' ב' ג') ימות המשיח.

תחילת המחשבה הוא סוף המעשה שהוא סימן לבית אחרון (מהרש"א פסחים נ"ד א').

נבואה נפלאה של ישעי' הנביא (ב' ב-ד):

Verse 2: And it will be in the end of days [Radak: Every time it mentions the end of days it means the days of Moshiach], the house of Hashem will be on the head of the mountains [Rashi: on a mountain that is the head of all the mountains in importance], and all the nations shall stream to it [Rashi: will gather, be drawn to it like rivers].

Verse 3: And many nations will go and say, "Let us go up to the mountain of Hashem, to the house of the G-d of Yaakov" [for there was the seat of the Sanhedrin and the Kohen Gadol and the ruling dynasty from King David] and He will teach us of His ways, and we will walk in His paths; for out of Tzion shall go forth Torah [to all the world] and the word of Hashem [the word of prophecy] from Yerushalayim [where the prophets would sit].

פסוק ב': והי' באחרית הימים (וכל מקום שנאמר באחרית הימים הוא ימות המשיח - רד"ק) יהי' הר בית ה' בראש ההרים (בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ההרים - רש"י) ונהרו אליו כל הגוים, (יתקבצו, ימשכו אליו כנהרות - רש"י).

פסוק ג': והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב (ששם הי' מושב הסנהדרין והכ"ג ומלכות בית דוד) ויורנו מדרכיו ונלכה באורחתיו כי מציון תצא תורה (לכל העולם) ודבר ה' (הוא דבר הנבואה) מירושלים (ששם היו הנביאים יושבים).

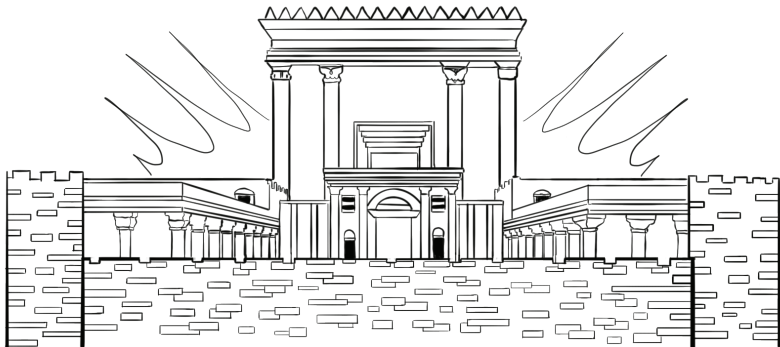
Verse 4: And he will judge [Radak and Ibn Ezra: *The judge is King Moshiach, and when there will be a war or litigations between nations, they will come for judgement before King Moshiach, who will be the lord of all nations*] among the nations, and will decide among many people. And they will beat their swords into plowshares, and their spears into pruning hooks. Nation will not lift up sword against nation, neither will they learn war any more.

ואח"ז ממשיך בפסוק ד' בנבואה נפלאה: ושפט (אומרים האבן עזרא והרד"ק) שהשופט הוא מלך המשיח וכשיהי' בין גוי לגוי מלחמה או תביעות ביניהם יבוא למשפט לפני מלך המשיח שיהא אדון לכל העמים) בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

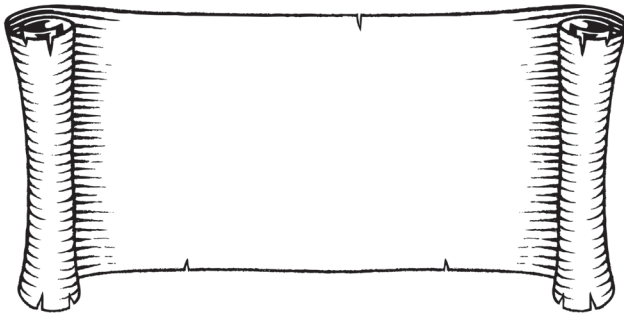
The Gemara (*Pesachim 88a*) asks why the *Beit Hamikdash* is called by the name of Yaakov, and not for Avraham and Yitzchak, especially since [in the words of *Rashi*] all the forefathers prayed on its grounds. In the words of the Gemara: Not [named] like Avraham, for whom the place is termed a mountain, as it states, "Of which it will be said: On this day in the mountain, Hashem shall appear." And not like Yitzchak, for whom the place is termed a field, as it states, "And Yitzchak went out to meditate in the fields." Rather like Yaakov, who called it a house, as it states, "And he called the name of that place 'Beit E-l'" [the House of Hashem].

הגמ' (פסחים פ"ח א') שואלת השאלה למה ייקרא על שם יעקב ולא על שם אברהם ויצחק, ובמיוחד - בל' רש"י - שכל האבות התפללו בהר הבית, וז"ל הגמ' "לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה" אלא כיעקב שקראו בית שנאמר "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל".

Rabbi Shlomo Eidels explains the Gemara based on the words of a Midrash: This is a parable about a king who had three friends and desired to build a palace. He called to one, who said, "I remember the mountain that was here." He called the second who said, "I remember the field that was here." He called the third, who said, "I remember the house that was here." The king said to this friend, "I swear that I will build a house and call it on your name." Thus, the verse states "the house of the G-d of Yaakov."

המהרש"א מסביר את הגמ' על יסוד דברי המדרש "משל למלך שהיו לו ג' אוהבים ובקש לבנות פלטרין, קרא לאחד ואמר זכור אני שהי' הר, וקרא לשני ואמר זכור אני שהי' שדה, קרא לשלישי ואמר זכור אני שהי' בית, אמר לו המלך חייך שאני בונה אותו וייקרא על שמך, שנאמר "בית אלוקי יעקב".

The holy Rabbi Moshe Alshich (in the beginning of *Parshat Vayeitzei*) explains in a wonderful manner: The *Beit Hamikdash* will be built three times, twice by human hands, and once by the hand of Heaven. The first building is in the merit of Avraham, and since Yishmael came out of him, the building did not last. The second is in merit of Yitzchak, and since Esav came out of him, the building did not last and fell into the hands of Esav's nation, *Edom*. That is why Yitzchak envisioned a field, since the opposition of Esav was harsher than that of Yishmael, and "Tzion became a plowed field," since the Roman Turnus-Rufus plowed over the second *Beit Hamikdash*. The third *Beit Hamikdash* is in merit of Yaakov, and since "his bed was complete" [all his children were righteous], it will last eternally, which is why Yaakov saw an eternal house. Or, as Abravanel explains, the third *Beit Hamikdash* corresponds to Yaakov who won over the destructive angel of Esav and that is why it will never be destroyed.

האלשיך הקדוש (בתחילת פ' ויצא) מסביר באופן נפלא, שלשה פעמים נבנה בית המקדש, השנים בידי אדם, השלישי יהי בידי הקב"ה, והנה הראשון הוא - בזכות אברהם, ועל שיצא ממנו ישמעאל לא התמיד, ועל כן נפלו בידי ישמעאל בחורבנו שמונים אלף פרחי כהונה, ולכן ראהו הר שיחזור כבתחילה, והשני - בזכות יצחק, ועל שיצא ממנו עשו לא נתקיים ונפל בידי עשו הוא אדום, ולכן ראהו שדה, כי המנגד עשו יתר קשה מישמעאל, וציון שדה נחרש, כי חרש טורנוסרופוס את בית שני, והשלישי - בזכות יעקב, ועל שמטתו שלמה יהי קיים לעד, ולכן ראהו בית-נצחי, או כפי שאברבנאל מסביר, שהשלישי הוא כנגד יעקב שניצח את שרו של עשו ולא יחרב עוד.

6. Luz

Luz was the original name of the city (*Bereishit* 28:19).

The verse speaks about the place Yaakov named *Beit E-l*, which is Yerushalayim, so what need is there to inform us that it was originally called *Luz*; what do we gain from this? It is possible that the verse has come to hint to us with this name *Luz*, that from that place the world began to advance, and it is the beginning of all creation. *Luz* is a bone in the body that stays preserved, and in the future the entire body will regenerate from it. The same way the phenomenon of the generation of matter came from the place *Luz*, so too the phenomenon of the revival of the dead will begin from there. King David already explained this and said that the creation of earth and the creation of soul and body all came through the intermediary of *Tzion* (*Rabbeinu Bachaye*).

6. לוז

ואולם לוז שם העיר לראשונה (ויצא כ"ח י"ט).

המקום שקראו בית אל והוא ירושלים, מה הי הצורך להודיענו שנקרא לוז מתחילה, ומה תועלת המגעת אלינו מזה, ויתכן לומר כי בא הכתוב לרמוז לנו בשם הזה כי מזה התחיל העולם להשתכלל ולהתחדש, והנה הוא ראשית הבריאה והחידוש, ועל כן גלה לנו כי שם העיר לראשונה לוז, מלשון לוז השדרה באדם, שממנו עתיד להתנער ולהתחדש ולהברא לתחיית המתים, כי כשם שפלא החידוש הזה הי משם, כך פלא של תחיית המתים יתחיל משם, וכבר ביאר דוד המלך ע"ה הענין הזה, ואמר כי בריאת הארץ גם בריאת הנפש והגוף הכל מהאמצעית היא ציון (רבינו בחיי).

Holiness of Har Habayit

קדושת המקום

Why do I rule that the *Beit Hamikdash* and Yerushalayim that its original holiness is retained as its future holiness? Since the holiness of the *Beit Hamikdash* and Yerushalayim is because of Hashem's presence [*Shechinah*] and the *Shechina* is not voided, and while it says, "And I will make your sanctuaries desolate" (*Vayikra* 26:31), the sages said that despite their desolation, their holiness remains (*Rambam, Laws of the Chosen House* 6:15).

למה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא □ לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה, והרי הוא אומר והשימותי את מקדשיכם, ואמרו חכמים אע"פ ששמומין, בקדושתן הן עומדין (רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז).

Even though the *Beit Hamikdash* today has been destroyed because of our iniquities, a person must retain the awe that they would have conducted themselves with when they were built, and they should not enter the site, except to a place that it is permissible to enter (*Rambam, Laws of the Chosen House, 7:7*).

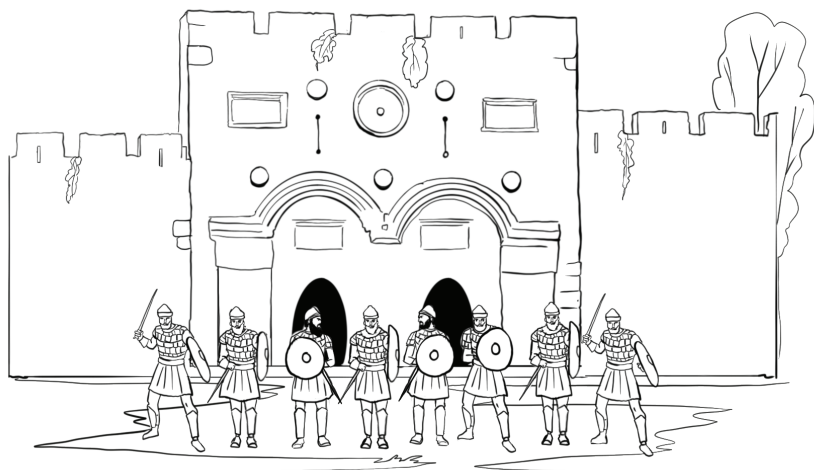
In the times of exile, Jews do not enter the site of the *Beit Hamikdash* (*Zohar I:1*).

An unlimited holiness:

אע"פ שהמקדש היום חרב בעוונותינו, חייב אדם במוראו כמו שה"י נוהג בבניינו, לא יכנס אלא למקום שמותר להיכנס לשם (רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז ה"ז).

בזמן הגלות אין ישראל נכנסים למקום המקדש (זוהר ח"א א').

קדושה בלתי מוגבלת:

The Rambam calls the laws of the *Beit Hamikdash* "Laws of the Chosen House" even though the words in the verse that he cites as an immediate proof for the *mitzvah* are "And you shall make for me a *Mikdash*." The Rambam's approach is that despite the many great events that occurred there, the advantage of the *Beit Hamikdash* is only due to its site being chosen by Hashem. The fact that Adam and others offered sacrifices at this location is due to their knowledge through prophecy that Hashem will choose this site.

הרמב"ם קורא להל' בית המקדש "הלכות בית הבחירה", אע"פ שלשון הכתוב שמביא תיכף לראי' הוא "ועשו לי מקדש", כי שיטת הרמב"ם היא, שלמרות שיש הרבה מאורעות גדולים שקרו במקום הזה הנה מעלת המקדש היא רק מצד בחירת הקב"ה במקום זה, וזה שאדם הראשון וכו' הקריבו קורבנות במקום זה דוקא, הוא מסובב מזה שהם ידעו בנבואה שהקב"ה יבחר במקום זה,

The explanation is as follows: When something specific is considered holy, it indicates that holiness has penetrated the object. On the other hand, when holiness is connected to an object that is of finite proportions, the holiness also becomes limited. On the other hand, *choice* takes the properties [not of the chosen, but rather] of the *chooser*, since *they* chose it. So too in the matter at hand, "The place that Hashem will choose." When Hashem chooses a place, it takes on an unlimited advantage and holiness, since Hashem is infinite (*Likkutei Sichot*, Volume 18, p. 140).

והביאור בזה: כשאומרים על דבר מסויים שהוא "קדוש" הרי זה מורה שהקדושה חדרה לתוך הדבר, אבל לאידך, מאחר שהקדושה קשורה עם הדבר שהוא מוגבל, גם הקדושה מוגבלת, משא"כ בחירה היא (לא מצד הנבחר, אלא) מצד הבוחר, שהוא בחר כך, ובענינינו - "המקום אשר יבחר ה'": כשהקב"ה בוחר במקום, נעשית בו מעלה וקדושה בלתי מוגבלת כי הקב"ה הוא בלי גבול (לקו"ש ח"ט ע 140 ואילך).

Eternity of Har Habayit

נצחיות המקום

“And make for me a sanctuary”
(*Shemot 25:8*).

“ועשו לי מקדש” (תרומה
כ"ה ח').

Wherever in the Torah "for me" is written, the command never budes, not in this world or the World to Come (*Vayikra Rabba 2:2*). How then do we understand how there is no *Beit Hamikdash* in the present?

בכל מקום שנאמר לי אינו
זו לעולם לא בעוה"ז ולא
לעוה"ב (ויקרא רבה פ"ב ב'),
וצריך להבין הרי עכשיו
לא קיים בית המקדש?

There are several explanations:

וישנם כמה הסברים:

1. In the verse, “And you will make the beams for the *Mishkan*, acacia wood standing” (*Shemot* 26:15), the meaning of standing is lasting for all eternity (*Yoma* 72a). Rabbeinu Bachaye explains: It mentions “standing”—for the higher forces—for there is not a thing in the *Mishkan* and its vessels that is not depicted above... Even though the *Mishkan* and the *Beit Hamikdash* would be destroyed in the future, and the physical vessels will become lost in the exile, there is no need to understand that the same way they ceased to exist below, so too their spiritual reflection ceased above, G-d forbid, but rather they stand and exist forever (*Rabbeinu Bachaye on the verse*).

Regarding this, the Tzemach Tzedek explains that the *mikdash* on high, also known as “*Mikdash* of Hashem,” is truly connected to the *mikdash* on earth. That is why the holiness has not budged from that earthly spot; in a spiritual sense, the *mikdash* on high still shines now.

1. עה"פ (תרומה כ"ו ט"ו) "ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדין לעולם ולעולמי עולמים (יזמא ע"ב א') מבאר רבינו בחיי "והזכיר עומדים על הכוחות העליונים, שאין לך דבר במשכן ובכליו שלא יהי מצוייר למעלה □ אע"פ שהמשכן והמקדש עתידין לחרב וכלי המקדש הגופניים עתידים שיאבדו בגולה, אין להבין שכשם שפסקו למטה כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם ח"ו, אלא הם עומדים וקיימין לעולם."

ועפ"ז מסביר הצ"צ "שמקדש העליון הנק' "מקדש אדני" מחובר ממש למקדש התחתון, וזהו שאינו זז גם בעוה"ז, שמקדש העליון מאיר גם עכשיו ברוחניות.

2. The foundation stone from which the entire world was founded (*Yoma 54b*) remains complete until this day, visible to human eyes, even to the nations of the world (*Sefer Hasichot 1988, Vol. 2 p. 545*). It perpetually exists with no change, not even to have been hidden as happened to the *Aron* (*Sichah on Parshat Shoftim 1991, 12*).

The reason for this is because "from it the world was founded." Since on the foundation stone the *Aron* was placed, which represents *Torah* [as it says, *there is nothing in the Aron besides the two Luchot Habrit*] and for its sake the world was created—"He looked in the Torah and created the world"—so it came down also into the physical reality of the foundation stone from which the world was founded.

2. אבן השתי" שממנה הושתת כל העולם כולו (יומא נ"ד ב') נשארה בשלימות עד היום הזה בגלוי בעיני בשר, גם לאומות האולם (סד"ש תשמ"ח ח"ב ע' 545), וקיימת תמיד בלי שינויים אפילו לא השינוי דגניזה כהארון שנגנזו (ש"פ שופטים הנש"א סי"ב).

והסיבה לזה ש"ממנה הושתת כל העולם", כי על אבן השתי" הי' הארון מונח (רמב"ם הל' בית הבחירה רפ"ה) שענינו תורה (כמ"ש מ"א ח' ט') אין בארון אלא שני לוחות הברית) שבשבילה נברא העולם, ואסתכל באורייתא וברא עלמא, וכן נשתלשל גם בגשמיות שמאבן השתי" הושתת כל העולם (סד"ש תשמ"ח שם).

This gives strength to all Jews also in a time of exile... to reveal and draw down below the third *Beit Hamikdash*... via revealing the "foundation stone" in *all* details of the world, i.e., the G-dliness that is found in every point and detail of the world.

3. All the foundations of the *Beit Hamikdash* were hidden and not even one was destroyed (*Zohar II:240*).

4. The gates of the *Beit Hamikdash* were hidden in their place, as it states (*Eicha 2:9*), "Her gates sunk into the earth" (*Bamidbar Rabba 15:13*).

וזה נותן כח לבני ישראל גם בזמן הגלות □ לגלות ולהמשיך גם למטה הביהמ"ק השלישי □ על ידי זה שמגלה "אבן השתי" בכל פרט שבעולם, ז.א. האלוקות שנמצאת בכל פרט ונקודה שבעולם (סה"ש תשמ"ח שם).

3. כל יסודות ביהמ"ק נגנזו כולם ולא נאבד מהם אפי' אחד (זוהר ח"ב ר"מ).

4. שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנאמר (איכה ב' ט') טבעו בארץ שערי (במד"ר פט"ו י"ג).

According to this, it's possible to make a rapprochement between two opinions in the statements of our rabbis about the future *Beit Hamikdash*. One is (see *Midrash Tanchuma end of Parshat Pekudei*; *Zohar I:28:1*; *Rashi and Tosfot on Sukkah 41a*) that the building in the future will be revealed from the heavens, but in the *Rambam (Laws of Kings Chapter 11, following Talmud Yerushalmi Megillah 1:11 and more)* it says that *Moshiach* will build the *Beit Hamikdash*. According to the what was just explained, the *Beit Hamikdash* will descend from heaven but the doors, the gates that "sunk in the earth" [which were made by man], will arise and be revealed and stand in their places, and one who puts up gates is considered as if he built the entire structure (see *Bava Basra 53b and Sha'arei Zohar to Sukkah*) (*Likkutei Sichot Vol. 11, p. 98, footnote 61*).

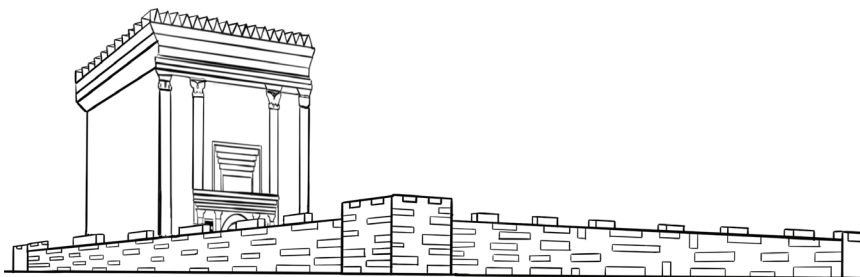
ועפ"יז יש לתווך ב
הדעות שבמאמרי רז"ל
בנוגע למקדש דלעתיד:
ראה תנחומא ס"פ פקודי,
זח"א כ"ח א', רש"י ותוס'
סוכה מ"א סע"א, שהבנין
דלעתיד יתגלה מן השמים
(בנוי ומשוכלל), אבל ברמב"ם
(הל' מלכים רפ"א, ובסופו - ע"פ
ירושלמי מגילה פ"א הי"א ועוד)
שמשיח יבנה ביהמ"ק.
וע"פ הנ"ל שהביהמ"ק ירד
מן השמים אבל הדלתות
"שערי"י ש"טבעו בארץ"
(שהן היו בידי אדם) יעלו
ויתגלו ויעמידום במקומם,
והמעמיד הדלתות נחשב
כאילו בנאו כולו - ראה
ב"ב נ"ג ב' וראה שערי
זוהר לסוכה שם (לקו"ש ח"א
ע' 98 הערה 61).

5. The *Mishkan* still exists, even physically, as our Sages say (*Sotah* 9:1), "It was hidden under the hollow of the *Beit Hamikdash*"; it is just hidden away. How much easier is it, then, to draw down a physical *Beit Hamikdash*, than if there remained no physical remnants of the *Mishkan* (*Ma'amer Vayikchu Li Terumah* 5725, at the end).

6. According to the Chida (*Midbar Kedemot* 40:43, in the name of the *Sefer Heichalot*): In truth the *Beit Hamikdash* was not destroyed, but rather Hashem sent angels and they brought bricks and dust and burned stone from a different place, to satisfy the vision of that wicked person to destroy the *Mikdash*, and the *Mikdash* itself was swallowed into the ground (he also quotes the *Maharam of Fano*, see further there).

5. כיוון שמציאותו של המשכן קיים גם בגשמיות כמחז"ל (סוטה ט א) שנגנז תחת מחילות של היכל - אלא שהוא בהעלם, הרי נקל יותר להמשיך את ביהמ"ק הגשמי בפועל ובגלוי מאשר אילו לא היתה קיימת מציאותו של המשכן בגשמיות (מאמר ד"ה ויקחו לי תרומה התשכ"ה בסופו).

6. לפי החיד"א (מדבר קדמות מערכת מ' אות מ"ג) מביא בשם ספר היכלות "שלפי האמת לא נחרב המקדש, אלא שלח הקב"ה מלאכים והביאו לבנים ועפר ושרפות סיד ממקום אחר להשביע עינו של אותו רשע להחריב המקדש, והמקדש עצמו נבלע בארץ", והוא מביא גם מהרמ"ע מפאנו עיי"ש.

7. The *Menorah* and the rest of the vessels of the *Mikdash* physically exist in the world, like the *Aron* that was hidden under the *Kodesh Hakedashim*... and its possible to say so as well about the *Menorah* and other vessels (*Sefer Hasichot* 1950, p. 210, footnote 103).

8. Even though the *Beit Hamikdash* was destroyed, the holiness of the place is not extinct [as mentioned above in the name of the Rambam]. It is known that the actions of humans, limited creations, cannot affect the concept of eternity, something which only relates to the creations of Hashem. Therefore the location of the *Beit Hamikdash*, which has eternal holiness, was not sanctioned by human hands, rather “a place that Hashem your G-d will choose in it.” As the Rambam states, “the holiness of the place is because of the Divine Presence, and the Divine Presence is never voided” (*Likkutei Sichot* Vol. 16, p. 469).

7. המנורה ושאר כלי המקדש ישנם בפועל בעולם, כמו הארון שנגנז תחת בית קד"ק □ וי"ל שכן הוא בנוגע למנורה ושאר הכלים (סה"ש תשי"ג ע' 210 הע' 103).

8. אע"פ שהמקדש נחרב, קדושת המקום לא בטלה (וכמובא לעיל בשם הרמב"ם) והרי ידוע שמעשה בני אדם - גבראים, מוגבלים - אינו יכול לפעול את ענין הנצחיות, דבר זה שייך רק במעשה ידיו של הקב"ה, ולכן זה שמקום המקדש קדושתו נצחית אינו ענין הנפעל בידי אדם, אלא זהו "מקום אשר מקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו, ובל' הרמב"ם: "קדושת המקדש כו' מפני השכינה ושכינה אינה בטילה" (לקו"ש חט"ז ע' 469).

9. The place of the *Mizbeach* is eternal and functions even now, “and this is the meaning of ‘A man in the place of his atonement is created’” (*Rambam, Laws of the Chosen House, 2:5*). For the place of the *Mizbeach* gives the power to a person [who was created there] to atone for themselves, not only in the times of the *Beit Hamikdash*, through bringing up a sacrifice on the *Mizbeach*, but also in the times of exile, when we require true atonement for our sins and negative actions that brought about the destruction and exile...” (*Sefer Hasichot 1988, Vol 2 p. 546, footnote 49*).

10. Rambam at the beginning of Chapter 4 of *Laws of the Chosen House* writes:

At the time that Shlomo built the *Beit Hamikdash*, and he knew it would be destroyed in the future, he built a place to store the *Aron* below in deep and twisting tunnels, and King Yoshiyahu commanded and hid it in the place that Shlomo built, and with it was hidden the stick of Aharon, etc.

9. מקום המזבח נצחי ופועל גם עכשיו, “וזהו הכונה ב”אדם במקום כפרתו נבדא” (רמב”ם הל’ בית הבחירה פ”ב ה”ב) שמקום המזבח נותן הכח להאדם (שנברא משם) לכפר על עצמו, לא רק בזמן הבית ע”י הקרבת הקרבנות ע”ג המזבח, אלא גם בזמן הגלות, שזקוקים אז לכפרה אמיתית מחטאינו ומעשינו הרעים שהביאו החורבן והגלות כו’ (סה”ש תשמ”ח ח”ב ע’ 546 הערה 49).

10. הרמב”ם ריש פ”ד מהל’ בית הבחירה כותב:

ובעת שבנה שלמה את הבית, וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה, וגנוז עמו מטה אהרן וכו’.

The Rebbe (in *Likkutei Sichot* Vol. 21, p. 156) explores the words of the Rambam and draws wonderful insights, showing how this Rambam shines a new light on the entire topic of the eternity of the *Beit Hamikdash*. Until this point we learned that the eternity of the *Beit Hamikdash* is due to the holiness of the place, “because of the Divine Presence.”

Rambam comes and demonstrates a new, very deep insight through this *Halacha*—that even the *physical* building has eternal holiness. The *Aron* is not considered just a vessel that is found in the *Kodesh Hakedashim*, but rather a *part* of the building of the *Kodesh Kedashim* itself, since the *Aron* turns the *Beit Hamikdash* into a house for *Hashem*.

The same way that in the resurrection of the dead there will not be *completely new* bodies created, but rather the bodies will regenerate from the *Luz* bone which was part of the original body and suffered no loss—

הרבי (בלקו"ש חכ"א ע 156) מעמיק בדברי הרמב"ם ודולה חידושים נפלאים, שהרמב"ם הזה שופך אור חדש בכל הנושא של נצחיות המקדש, עד כאן למדנו שהנצחיות במקדש הוא מצד קדושת המקום "מפני השכינה".

בא הרמב"ם ומחדש בהלכה זו ענין עמוק יותר, שגם הבנין גופו יש בו קדושה נצחית, כי הארון איננו נחשב רק כלי שמצוי בקודש הקדשים, כי אם הוא חלק מקודש הקדשים (בנין) עצמו - כיוון שהארון עושה את ביהמ"ק לבית לה'.

וכשם שבתחיית המתים לא ייברא גופים חדשים לגמרי, אלא הגופים ייבנו מה"עצם לוד" - שזהו עצם הגוף שלפניו, שבו אינו שייך שום הפסד ("חורבן")—

So too with the matter of “building a place to hide the *Aron*,” the place of the *Aron* is the bone [spinal cord] of the *Beit Hamikdash*, which suffered no loss or destruction, and from it the second and third *Beit Hamikdash* are rebuilt.

This gives us exalted powers to overcome the exile, knowing that the enemies never got hands of the essential part of the *Beit Hamikdash*.

כן הוא בעניין של “בנה בו מקום לגנוז בו הארון” - מקום הארון הוא ה”עצם” (חוט השדרה) של ביהמ”ק, שבו אינו שייך שום חורבן והפסד, וממנו נבנה המקדש השני והשלישי.

וזה נותן לנו כוחות אדירים להתגבר על הגלות, בידענו שהחלק העיקרי של ביהמ”ק לא נגעו בו אויבים.

The Holy of Holies in the Days of Moshiach

קודש הקדשים בימות המשיח

The Rebbe delivered a great new insight, and attached is the content of his talk:

So it shall be for us—immediately and absolutely instantly, in the peak of the day of the holy *Shabbat*, we will arrive to our Holy Land, to Yerushalayim the holy city, to the *Beit Hamikdash*—and until the *Kodesh Hakedashim*.

חידוש גדול הרבי מחדש לנו, ומצורף בזה תוכן דבריו הק':

וכן תהי לנו - שתיכף ומיד ממש, בעיצומו של יום הש"ק הזה, באים לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, לבית המקדש, ועד - לקודש הקדשים.

And for those who are surprised and ask, "how is possible to say that every Jew enters into the *Kodesh Hakedashim*?" when it is explicitly stated in the Torah (*Vayikra* 15:3), "With this Aharon will enter the *Kodesh*," specifically on *Yom Kippur* with special sacrifices, we find a source for this idea in the revealed part of Torah.

According to a few opinions (*see Vayikra Rabba* 21:4; *Shemot Rabba* 38), Aharon was able to enter the *Kodesh Hakedashim* whenever he wanted, and since in the future all Jews will be on the level of the high priesthood [and you will be to me a nation of priests (*Shemot* 19:6) "high priests"] of Aharon, its understandable and its simple that the place of every single Jew is in the *Kodesh Hakedashim*, for yes, they are able to enter the *Kodesh Hakedashim*, and how would they be anywhere else?! (*Torat Menachem* 1988, Vol. 4 p. 248).

ולאלו התמהים ושואלים היתכן לומר שכל ישראל נכנסים לקודש הקדשים, בה בשעה שמפורש בקרא (אחרי ט"ו ג) "בזאת יבוא אהרן אל הקודש וגו'", ביוהכ"פ דוקא, ובקרבנות מיוחדים - מצינו מקור לדבר בנגלה דתורה.

לכמה דעות (ראה ויקרא רבה פכ"א ד', שמות רבה ספ"ח) ה"י אהרן הכהן יכול להכנס לקודש הקדשים בכל עת שירצה, וכיוון שלעתיד לבא יהיו כל ישראל בדרגת כהונה גדולה ("ואתם תהיו לי ממלכת כהנים", יתרו י"ט ו) "כהנים גדולים" דאהרן, הרי מובן וגם פשוט, שמקומו של כל אחד ואחת מישראל הוא - בקודש הקדשים, שכן, כשיכול להכנס לקודש הקדשים, איך יתכן שיהי במקום אחר !? □ (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 248).

In addition, in the *Kodesh Hakedashim*, Hashem's cherishment of the Jews is clearly recognized by the way the *keruvim* stand, "according to the space of each with *loyot*... like a man clinging to his partner [*leviya*]" (*Yoma 54a*), the completion of love and endearment. Therefore the true place of every Jew is in the *Kodesh Hakedashim*, as it will be in the World to Come.

All Jews are a "Kingdom of Priests"—"high priests." In a revealed and complete way, it will be so in the true redemption, and by default, every Jew has a connection, as a soul in a body, to the holiness of the *Kodesh Hakedashim* [the ultimate holiness], like the *halachic* ruling of the Rambam (in *Laws of Shemitta and Yovel*), "Not only the tribe of Levi, but every single person... whose spirit volunteers him... this one becomes holy, the holiest of holies."

ויש להוסיף, שבקודש הקדשים ניכרת חיבתו של הקב"ה לישראל - באופן עמידת הכרובים, "כמעט איש וליות □ כאיש המעורה בלווי שלו" (יומא נ"ד א), שלימות האהבה והחיבה, ולכן מקומו האמיתי של כל אחד ואחד מישראל - בקודש הקדשים, כפי שיהי לעתיד לבא. (תורת מנחם תשמ"ט ח"א ע' 249).

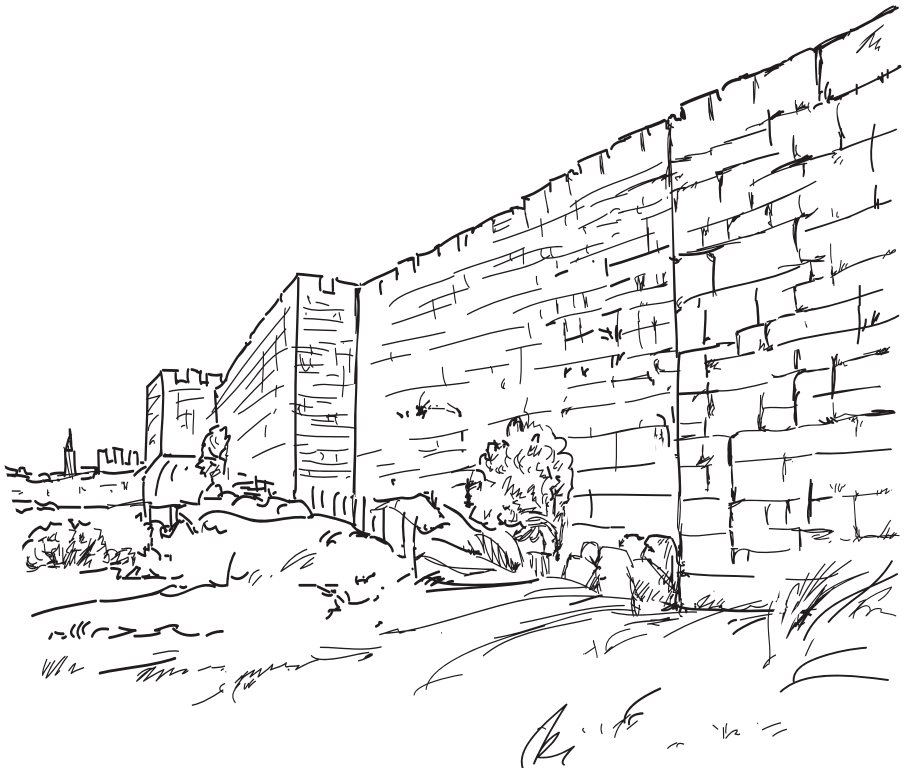
כל בני ישראל הם "ממלכת כהנים", "כהנים גדולים". ובגלוי ובשלימות, יהי זה בגאולה האמיתית והשלימה, ובמילא יש לכל יהודי שייכות - כנשמה בגוף - להקדושה דקודש הקדשים (שלימות הקדושה), וכפס"ד הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל בסופן) "לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש □ אשר נדבה רוחו אותו □ הרי זה נתקדש קודש הקדשים".

According to the *Midrash* (*Vayikra Rabba* 21:6) that “every moment that he wants to enter, he enters,” it could be said that every Jew has in their potential [as it is found below, a soul in a body] to be on the level of *Kodesh Hakedashim*, and it could be said that it is so in actuality in the World to Come. [This is disclosed through a story in *Nevi'im* (*Melachim II*, Chapter 11, *Divrei Hayamim II*, Chapter 22) that in a time of danger, Yehosheva hid Yeho'ash [who was of royal lineage] and nursed him in “the chamber of the beds,” “in the attic of the *Kodesh Hakedashim*,” “and he was in the house of Hashem hiding for six years.” It is understood from this that while he was in the *Kodesh Hakedashim*, he had all his physical needs: food, drink, and sleep.

וע"פ המדרש, (ויקרא רבה פכ"א ו') ש"בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס", י"ל שכל יהודי יש בכוחו (כפי שנמצא למטה נשמה בגוף) להיות בדרגת "קודש הקדשים", וי"ל שכך יהי בפועל לעתיד לבא. [ויומתק ע"פ הסיפור בנביאים, (מלכים ב' י"א א' ואילך, דברי הימים ב' כ"ב י"א ואילך) שבזמן הסכנה החביא יהושבע את יהואש (שהי מזרע הממלכה) ומניקתו בחדר המטות", "בעליית בית קדשי קדשים", "ויהי אתה בית ה' מתחבה שש שנים גו", שמזה מובן, שבהיותו בקודש הקדשים היו לו שם כל צרכיו הגשמיים: אכילה ושת"י ושינה.]

It could be said that, in truth, the place of every Jew is the *Kodesh Hakedashim* [as will be revealed in the time of the true and complete Redemption], but this actualizes through a descent [with an element of dander], similar to the ascent that we will realize during the Redemption that can only come as a result of the toil during exile (*Torat Menachem* 1951, p. 184).

וי"ל, כיון שבאמיתית
הדברים הרי מקומו של כל
יהודי הוא בקודש הקדשים
(כפי שיהי בגלוי בגאולה
האמיתית והשלימה), אלא שזה
מתגלה בפועל - על ידי
הירידה (סכנה), ע"ד עילוי
הגאולה שבא ע"י העבודה
ב"גולה" (תורת מנחם תנש"א
ע 184).

This is what we are becoming accustomed to, to wish each other during *farbrengens*, that we shall meet together in the *Kodesh Hakedoshim*. For those who question, "How can we 'throw around' such statements concerning the *Kodesh Hakedashim*?" when in reality entry to the *Kodesh Hakedashim* demands a number of conditions, etc. This is because, in regards to the *Kohen Gadol* [which is the level of every Jew] there are no limitations to the time of entering the *Kodesh Hakedashim*, only in regards to sacrifices [meaning, the condition that relates to Aharon's entry into the *Kodesh Hakedoshim* only affects the mode of entry, since it must take place with special sacrifices and incenses, but in regards to the time, he can enter at any time he likes] and these sacrifices are within the grasp of every single Jew (*Torat Menachim* 1951, Vol. 4 p. 217).

וזהו מה שרגילים בהתוועדויות שנתראה כולנו ביחד דוקא בקודש הקדשים - דישנם כאלה השואלים, היתכן, "וואס הייסט מ'ווארפט זיך אזוי מיט קודש הקדשים", בה בשעה שהכניסה לקודש הקדשים מחייבת כמה תנאים וכמה אופנים וכו' - כי, בנוגע לכה"ג (שזוהי דרגתו של כל אחד ואחת מישראל), אין הגבלות בנוגע לזמן כניסתו לקודש הקדשים, כי אם בנוגע לקרבנות (היינו, שההגבלה בנוגע לכניסת אהרן בקודש הקדשים, היא רק באופן הכניסה, שצריך להיות בקרבנות מיוחדים, וקטורת מיוחדת וכו', אבל בנוגע לזמן, יכול להכנס בכל שעה שהוא רוצה) והרי קרבנות אלו הם בהישג יד של כל אחד ואחת מישראל (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 217).

In conclusion, in the words of the Rebbe:

May it be His will, that immediately, "I will come with the clouds of heaven," every single one of us will be brought with all Jews directly to the *Kodesh Hakedoshim*, where the foundation stone is found (*Torat Menachem 10 Elul 1951, p. 217*), whose uniqueness is that the *Churban* did not affect it at all, and it remains in its completeness until this day (*Sichot Kodesh Vol. 2, 6 Shevat, p. 579*).

Then will also be revealed how the entire world is founded upon the spiritual service of a Jew... and the main thing is it should happen immediately! (*Sichot Kodesh Vol. 2, p. 646*).

ונסיים בלשון הרב:

ויהי רצון שתיכף ומיד ממש, "ארו עם ענבי שמיא", יובא כל אחד ואחת מאתנו עם כלל ישראל ישירות לקודש הקדשים, ששם נמצאת אבן השתי" (תורת מנחם - י' אלול תנש"א ע' 217), אשר יחודה הוא בכך, שהחורבן לא נגע בה כלל, וישנה בשלימותה עד היום הזה (שיחות קודש תשנ"ב כרך ב' ש"פ בא ו' שבט ע' 579).

ואזי מתגלה ג"כ איך שכל העולם כולו מושתת על עבודתו של היהודי □ וכל ענינים אלו - תיכף ומיד ממש, והוא העיקר! (שיחות קודש הנ"ל ש"פ יתרו כ' שבט ע' 646).

נתרם לזכות
בית חב"ד היכל מנחם קוט לוק

בהנהלת

הרב מנחם מענדל וווגטו שרה ברכה שיהיו רסקין

להצלחת הפעולות והרחבת המוסדות

באופן ד'לכתחילה אריבער'

למעלה מדרך הטבע

לגח"ר ב"ק אדמו"ר נשיא דורנו

בביאת והתגלות משיח צדקנו

תיכף ומיד ממש נאו

SUITE|302